

Джерела і література

1. Реабілітовані історією. Закарпатська область. – Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2004. – 798 с.
2. История Евангельского движения в Евразии (Электронная Христианская Библиотека) – 1995.
3. Бережко К. Історія Свідків Єгови на Житомирщині. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. 182 с.: іл.
4. Голько О. Свідки Єгови – Сибірський маршрут. – Львів: ТОВ Фаворит, 2002. – 201с.
5. Яроцький П.Л. Релігієзнавство: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2004. – 308 с.
6. Архів Президента Російської Федерації. – Ф.3. – Оп. 58. – Спр. 180. – Л. 52-53.
7. jw-russia.org/jwh_15.htm
8. jw-russia.org/jwh_16.htm
9. jw-russia.org/jwh_17.htm
10. jw-russia.org/jwh_18.htm
11. Державний архів Російської Федерації (ДАРФ). – Ф. Р-9479 с/ч. – Оп. 1 с. – Спр. 925. – Л. 1476.
12. Неизвестные страницы истории. Общество Сторожевой Башни, 2000. – 80 с.
13. Надзорные производства Прокуратуры СССР по делам об антисоветской агитации и пропаганде. Март 1953-1991. аннотированный каталог. Под. ред. В.А. Козлова и С.В. Мироненко; сост. О.В. Эдельман. – М.: Международный Фонд «Демократия», 1999.– 944 с. (Россия. XX век. Документы).
14. Одинцов М. И. Совет Министров СССР постановляет: «выселить навечно!»: Сборник документов и материалов о Свидетелях Иеговы в Советском Союзе (1951 – 1985 гг.). – М.: Объединение исследователей религии, Арт-Бизнес-Центр, 2002. – 240 с.
15. ДАРФ. – Ф. 6991. – Оп. 4. – Спр. 79. – Л. 20.

Близнюк І.В.**УДК: 94(477): 329 (093)****ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ НА ВИТОКИ ТА ПЕРІОДИЗАЦІЮ СУЧАСНОГО МОЛОДІЖНОГО РУХУ В УКРАЇНІ**

Проблема хронологічного визначення витоків сучасного молодіжного руху досить важлива в науковому плані. Знаючи точку відліку в часовому розумінні, ми можемо з упевненістю говорити про зародження руху, перші молодіжні організації. Більше того, під назву „сучасний молодіжний рух” підпадають у першу чергу зміни ментального характеру, які почали відбуватися ще в радянський час. Тоді постає питання: неформальні об'єднання останніх десятиліть існування СРСР зараховувати до радянського чи українського молодіжного руху, знову ж таки радянського чи сучасного? Що у даному випадку мається на увазі під „сучасним”? Отже спробуємо показати погляди вітчизняних та зарубіжних дослідників на хронологічні витoki руху та підходи до його періодизації. На наше переконання, ці дві часові характеристики руху потрібно розглядати одночасно, оскільки і в літературі панують такі підходи.

До цієї проблеми протягом 1980-х- 2007 рр. зверталася велика кількість науковців та публіцистів. Спробуємо виділити кілька історіографічних періодів у дослідженні питання витоків та періодизації сучасного молодіжного руху. Критерієм взято глибину, комплексність та об'єктивність дослідження проблеми. Так, перший охоплює роки перебудови 1985-1991 рр. – 1995 рік, коли з'явилися перші паростки неупередженої оцінки історичних фактів, подій на сторінках періодичних видань, проводилися наукові конференції з цього приводу, велася полеміка між дослідниками. Він представлений працями В. Головенька, О. Матушек, В. Литвина, О. Єригіна, І. Мартинюк, І. Коляки, О. Закидальської.

Цікавими є публікації спостерігачів та учасників подій початку 1990-х років. Незважаючи на певну ідеалізацію та пафос, у них міститься багато фактів, подробиць, які з часом позабувалися або ж втратили свою актуальність для сьогоденних дослідників. У статті О. Матушек йдеться про активізацію суспільно-політичного життя у Львові, радикалізацію молодіжного руху. Аналізуючи зміни ментального характеру, що відбулися в свідомості українців на зламі 1980-1990-х років, зокрема події в тогочасному Львові, О. Матушек вбачає витoki руху у створенні Товариства Лева, яке, за висловом авторки, почало свою роботу з реальних вчинків – упорядкування Личаківського кладовища тощо. Своєю ініціативністю вони подали приклад іншим [18, с. 2].

Таку ж позицію захищає В. Литвин, який вважає, що саме в середині 1980-х років з'явилися молодіжні формування [15, с. 53-58]. Він наводить приклад заснування „Товариства Лева” у жовтні 1987 р., а згодом і об'єднань у Чернівцях „Оберіг”, у Самборі „Поступ”, в Умані „Берегиня” та ін. Дослідник пише про створення групою київських студентів разом з молодими вченими інститутів АН УРСР у 1988 року клубу „Спадщина”. З кінцем 1980-х років вчений пов'язує політизацію молоді та появу припартійних молодіжних структур [15, с. 54].

Витoki неформального руху спробував визначити російський дослідник, автор однієї з перших в СРСР праць про неорганізовану молодіжну ініціативу Д. Ольшанський [22]. На його думку, відлік масового неформального руху потрібно вести з середини 1986 р., тобто з перших кроків перебудови, яка ламала застарілі догми [22, с. 5]. Основою цієї хвилі стали багаточисельні підлітки – металісти, панки, люгери, фанати, рокери, брейкери, хіпі. Однак перші ознаки неформального руху автор відносить до 1977 р., коли після пораз-

ки московської футбольної команди „Спартак”, якій довелося залишити вищу лігу, з’явилися угруповання фанів [22, с. 13].

Процеси українського державотворення у першій половині 1990-х років та зміни ментального характеру не могли не позначитися на суспільних науках, зокрема на історичній. Науковці переосмислювали багато методологічних підходів та по-новому оцінювали окремі сторінки минулого. У перші роки незалежності історія молодіжного руху, його витоки стає досить актуальною, що було викликано в першу чергу переоцінкою ролі молоді в суспільно-політичному житті країни після масових акцій протесту на зламі 1980-х/1990-х років. Саме у цей період побачили світ дослідження І. Мартинюк, В. Головенько, М. Головатого, В. Астахової, В. Якушик, І. Коляки, а також низка колективних видань. Першою, можна сказати „по свіжим слідам”, коли ще не вщухла потужна хвиля молодіжних протестів, стала робота В. Головенька та М. Пашкова [9]. Незважаючи на те, що книга вийшла в світ наприкінці 1991 р., дослідники досить об’єктивно виводять зародження сучасної молодіжної ініціативи з другої половини 1980-х років. Автори справедливо говорять не про зародження, а відродження руху в 1980-х, оскільки, на їхню думку, він набув широкого розвитку в 1920-х-1930-х роках і був жорстко придушений радянською, польською чи румунською владою. Однією з перших спроб таких досліджень стала монографія „Молодь України: для неї і про неї” (К., 1993) [20]. На думку вчених, витоки сучасного молодіжного руху потрібно виводити з середини 1980-х років, коли все почалося з процесів демократизації і гласності.

Розпад СРСР дав поштовх до бурхливого розвитку досліджень, присвячених молодіжній проблематиці. Пояснюється це тим, що на молодь покладалася особлива і найважча місія – державотворення, оскільки більшість старшого покоління скомпрометувало себе приналежністю до КПРС. Незаангажованість та можливість адаптуватися до нових умов життя відкривало для молоді нові горизонти. Саме тому зростав науковий інтерес до молодіжної тематики. У 1992 р. одним з перших у незалежній Україні В. Якушик захистив дисертацію, в якій розглядаються витоки та етапи розвитку сучасного молодіжного руху [24]. Так, дослідник виділив кілька підходів до періодизації руху: 1) визначення вагомих історичних подій, які дають підстави розмежовувати період від періоду (з’їзди, акції, зміна владної верхівки в Україні); 2) визначення показників, які характеризують розвиток чи, навпаки, деградацію руху [24]. У 1993 р. О. Єригін захистив дисертацію з проблем становлення студентських об’єднань, в якій увагу приділив періодизації студентського руху [25]. Ці ж аспекти проблеми згадуються і в праці І. Коляки [13].

В. Головенько, автор великої кількості публікацій з проблем молоді, торкається питання визначення витоки сучасного молодіжного руху в Україні. Розмаїття публікацій, час їх появи, обсяг матеріалу, кількість аспектів та глибина розкриття проблеми, дають підстави зараховувати роботи цього вченого до кількох історіографічних етапів. В. Головенько хронологічні витоки руху виводить з виникнення „Товариство Лева”, а згодом і його філій у Тернополі, на Волині [8]. До цього ж етапу зародження руху автор відносить і створення товариств „Оберіг”, „Щире братство”, „Спадщина” та інші. Крім того, дослідник подає власну періодизацію сучасного молодіжного руху, в основу якої поклав два критерії: 1) об’єктивні чинники, тобто демократичні трансформації в Україні; 2) аналіз історії розвитку кожної з молодіжних організацій [11]. Так, 1987 – кінець 1989 рр. він вважає першим періодом самодіяльності, відсутності суто політичних молодіжних організацій, що могли скласти альтернативу ВЛКСМ. Другий період, на його думку, починає свій відлік восени 1989 р., коли активно проходив процес організаційного оформлення молодіжних, опозиційних до влади, організацій – „Студентське Братство”, Українська студентська спілка, Спілка незалежної української молоді, „Пласт” тощо [7, 8]. Незважаючи на значну схожість цієї періодизації з тією, що запропонував М. Головатий, все-таки існує суттєва різниця щодо характеристики третього періоду, яку подає В. Головенько [8, с. 37-40]. Так, на його думку, з кінця 1991 року бере свій початок період незалежності. На цьому етапі, зазначає він, більшість молодіжних організацій перейшли від опозиційності до конструктивної співпраці з владою.

О. Масний пов’язує становлення молодіжного руху України з формуванням Народного руху України, що і призвело до створення „Товариства Лева”, СНУМ, Конфедерації анархістів України, Спілки молодіжних організацій України. Оскільки студентський рух є невід’ємною складовою руху, то автор вважає, що він розвивався водночас з вищезгаданими організаціями [17, с. 47-50].

На початку 1990-х років науковцями робилися спроби не лише в загальному визначити витоки молодіжного руху, але хронологічні витоки його компонентів, скажімо неформальних організацій. Так, Р. Вентка зазначає, що неформальні об’єднання студентської молоді політичного спрямування почали з’являтися масово в 1987-1988 рр. [5, с. 19-22]. На початку 1989 р. намітилася тенденція до об’єднання гуртків, клубів, а до кінця року об’єднання політичного забарвлення припинили існування. Почали виникати студентські громадсько-політичні організації, щоб мати реальний вплив на події в країні. В іншому збірнику, підготовленому УкрНДІ проблем молоді, стверджується, що витоки неформального руху сягають 1970-х років, коли діяли перші угруповання, що не сприймалися офіційною владою на серйозному рівні [6, с. 76].

Поглиблення досліджень з молодіжної проблематики наприкінці 1990-х сприяло появі дещо відмінних від загальноновизнаних поглядів на хронологічні витоки сучасного молодіжного руху. Тому саме з кінцем 1990-х років ми пов’язуємо започаткування ще одного підперіоду в розвитку сучасної української історіографії. Він асоціюється з працями таких науковців, як О. Корнієвський, Н. Косарів, І. Іванишин, М. Головатий, Т. Голобуцька, О. Голобуцький, В. Кулик, О. Бойко, А. Карнаух, М. Литвин та низкою інших вчених. Однак йдеться лише про монографічні та дисертаційні дослідження, публікації, в яких проблема витоки та періодизації руху згадується побіжно, при розгляді загальної історії молодіжного руху в Україні.

Значно раніше запропонували датувати початки руху Н. Косарів та І. Іванишин [14, с. 43-44]. На їхню думку, перший етап розвитку сучасного організованого молодіжного руху припадає на кінець 1970-х – початок 1980-х років, і пов’язаний з масовим виникненням неформальних груп, створених на основі спільних

інтересів. Другий етап (кінець 1989 – початок 1990 рр.) характеризується виникненням та діяльністю об'єднань, що ставили перед собою соціально значимі завдання. Наступний етап автори пов'язують зі створенням громадсько-політичного сектору та його участю у політичній діяльності.

Саме до цього історіографічного періоду в дослідженні часових характеристик молодіжного руху належить і розробка схеми періодизації сучасної організованої молодіжної ініціативи О. Корнієвського. Вона є найбільш науково обгрунтованою і залишається найбільш популярною вже понад десять років серед вчених [14]. Йдеться про виділення автором чотирьох періодів – неформального (середина 1980-х–осінь 1989 рр.), самодіяльного (осінь 1989 – жовтень 1990 рр.), інтегративного (кінець 1990 р. – серпень 1991 р.) та посткомуністичного. В основу цієї схеми О. Корнієвський поклав еволюцію функцій, які виконували окремо взяті організації.

Так, до найбільш фундаментальних і ґрунтовних досліджень з історії становлення сучасного молодіжного руху належить праця „Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива: Дослідження” (К., 2000) [19]. Ця робота виконана на розрізі кількох дисциплін історії, політології, соціології, з урахуванням нових методів, поглядів, оцінок та вивчення західноєвропейського та американського інтелектуального надбання про молодь, її роль у формуванні та житті суспільства. Як зазначають автори, протягом 1970-1980-х років, на відміну від попередніх 1960-х, коли формувалася спільна для всього „відкритого” світу ментальність, єдиний стиль життя, вже наприкінці 1970-х ситуація кардинально змінюється – зростає рівень індивідуалізації життя, ідентифікація з поколінням набуває дедалі обмеженішого характеру. У результаті цього, зазначають автори, у молодій генерації чітко окреслилася тенденція до масової індивідуалізації та прагнення вийти з-під „колективної долі” свого покоління [19, с. 14]. Всі ці процеси призводять до головного – народження нової культурної моделі людини з індивідуальною біографічною конструкцією нового типу. Саме такі зміни і є вихідним пунктом при визначенні хронологічних витоків сучасного молодіжного руху. Автори цього дослідження, одні з не багатьох в українській історіографії, також розробили і досить докладно аргументували періодизацію сучасного молодіжного руху [19, с. 95-117]. Перший період розвитку руху, стверджують науковці, припадає на середину 1980-х років – осінь 1989 року. Вони його називають періодом зародження організованої молодіжної ініціативи – виникають Український культурологічний клуб, Товариство Лева, різноманітні громадські об'єднання. Другий етап припадає на 1989-1990 рр. – поширення масових молодіжних та студентських громадсько-політичних рухів. Кульмінацією цього етапу, треба вважати голодування студентів у жовтні 1990 року у Києві. Третій – 1991-1992 рр. – криза руху, пов'язана з отриманням незалежності Україною та масовим відходом молоді від організації. Спробою реанімації „молодіжки” стало друге голодування студентів у Києві восени 1992 р. Четвертий (1993-1996 рр.) та п'ятий (1996-1999 рр.) характеризуються становленням організаційних структур молоді, поширенням ідеї створення єдиного репрезентанта молодіжного руху перед державою [19, с. 77-78].

Одна з численних статей В. Головенька присвячена витокам молодіжного руху. На його думку, організаційно він почав формуватися наприкінці 1980-х років, коли почали діяти перші неформальні, напівлегальні молодіжні об'єднання, угруповання, що згодом перетворилися на перші громадські організації молоді [10]. О. Бойко пов'язує організаційні витoki сучасного молодіжного руху в Україні з мітинговим періодом у суспільно-політичному житті УРСР, започаткованим 13 червня 1988 р., коли у Львові відбувся багатотисячний мітинг під час проведення установчих зборів Товариства української мови [3, с. 49]. Цілковитим, автор вважає, було видання Президією ВР СРСР Указу „Про порядок організації та проведення зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій” та „Про обов'язки та права внутрішніх військ МВС СРСР при охороні громадського порядку”. Саме спираючись на ці документи, пише О. Бойко, влада намагалася стримати наростаючу мітингову стихію, нейтралізувати представників радикальних опозиційних сил та каналізувати народну активність у безпечне русло [3].

А. Карнаух, розглядаючи в загальних рисах молодіжну проблематику в Україні та позицію влади щодо молоді, її статусу, прав, можливостей, звертає увагу на хронологічні аспекти процесу соціалізації української молоді [12]. На її переконання, у 1970-1980-х рр. стався певний перелом, оскільки відбулася значними темпами акселерація молоді, розширилися її вікові межі, оскільки продовжилися терміни навчання та соціально-політичної адаптації.

Протягом останніх п'ятнадцяти років сформувався окремий напрямок досліджень молодіжного громадського руху – регіоналістика, тобто вивчення цієї проблеми в межах окремого регіону України з урахуванням його специфіки. Йдеться про працю Т. Болбат, в якій у контексті періодизації історії громадських об'єднань східних регіонів України подано і етапи розвитку молодіжного третього сектору, які хронологічно співпадають. Так, з середини 1980-х років, зазначає автор, на сході України почав розвиватися рух „неформалів”. Як чинник бурхливого розвитку молодіжної ініціативи автор відзначає скасування 6-ї статті Конституції, після чого в регіоні почали виникати перші альтернативні комсомолу молодіжні організації, переважно національно-демократичного спрямування – Луганська міська організація СНУМ та Донецька обласна організація УСС. Особливістю третього етапу – серпень 1991 – червень 1996 рр. – дослідниця виділяє початок процесу створення молодіжних структур при партіях та розпад масових молодіжних громадсько-політичних рухів [4, с. 45-55]. М. Молчанова, вивчаючи молодіжний рух в Донецькому регіоні останніх років, виділяє кілька етапів: перший – створення неформальних груп на основі загальних інтересів (хіпі, паки, рокери тощо), у яких повністю домінують особисті, часто емоційного забарвлення, форми спілкування; другий – виникнення об'єднань з чітко усвідомлюваною та фіксованою метою діяльності; третій – створення суспільно-політичних груп, організацій [21, с. 120-128].

Таким чином, історіографічний аналіз літератури, в якій так чи інакше обгрунтовуються хронологічні витoki, періодизація та термінологічна характеристика сучасного молодіжного руху дає підстави зробити кілька висновків. По-перше, початок дослідження цієї проблеми закладено ще в роки перебудови. До сере-

дини 1990-х років науковці майже одногосно асоціювали зародки руху з другою половиною 1980-х років, беручи до уваги зміни ментального характеру, учасників та організаторів масових акцій протесту. У другій половині 1990-х років завдяки поглибленому вивченню молодіжної проблематики вчені почали пов'язувати витоки сучасного організованого молодіжного руху з кінцем 1970-х – початком 1980-х років, тобто масовим виникненням неформальних груп, угруповань та формувань різного напрямку, створених на основі спільності інтересів. Протягом 1990-х років дослідниками було закладено своєрідний фундамент в сенсі методології, прийомів, на яких були побудовані наукові праці другого десятиліття незалежності.

Джерела та література

1. Астахова Е. Становление многопартийности в СССР: некоторые аспекты. – Харьков, 1991. – С. 29.
2. Бойко О. Політичне протистояння офіційної влади та опозиції в Україні: основні прояви, характерні риси та особливості (літо 1989 р. – лютий 1990 р.) // Людина і політика. – 2003. – № 2. – С. 49-53.
3. Бойко О. Еволюція суспільних поглядів та процесів: від ідеї оновленого Союзу до проголошення незалежності України (січень-серпень 1991 р.) // Людина і політика. – 2001. – № 4. – С. 37-48.
4. Болбат Т. Періодизація історії громадських об'єднань східної України (квітень 1985 – червень 1996 рр.) // Донецький вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Т. 13. – Донецьк: Український культурологічний центр, 2006. – С. 45-55.
5. Вентка Р. Современные студенческие организации в вузах Украины / Молодёжная политика: опыт, проблемы, перспективы : материалы международной научно-практической конф. [„Молодёжная политика: опыт, проблемы, перспективы”], (Киев, 26-27 ноября 1991 г.) [В 2-х ч.] / Укр. Научно-исследовательский институт проблем молодёжи. – К., 1992. – Ч. 2. – С. 19-22.
6. Головатый Н., Булавин А., Выдрин Д., Одинцов В. Молодёжная политика партий, движений, общественных организаций республики на современном этапе // Молодёжь Украины: состояние проблемы, пути решения: Сборник научных публикаций УкрНИИ проблем молодёжи по итогам выполнения научных программ и проектов в 1991 году. – К., 1992. – С. 76.
7. Головенько В. Зародження українського молодіжного руху // Ракурс – УІМ. – 1994. – № 1. – С. 25-26.
8. Головенько В. Молодіжний рух в Україні: історія і сучасність // Молодіжний і дитячий рух в Україні: історія і генезис. – К., 1993. – С. 24-49.
9. Головенько В., Пашков М. Збірник матеріалів про молодіжні об'єднання України. – К. : УНДІ проблем молоді, 1991. – 143 с.
10. Головенько В. Проблеми розвитку українського молодіжного руху на сучасному етапі // Український соціум. – 2002. – № 1. – С. 26-32.
11. Головенько В.А. Український молодіжний рух у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 „Політичні науки” / В. Головенько. – К., 1995. – 24 с.
12. Карнаух А. Проблеми молодіжної політики в сучасній Україні // Політичний менеджмент. – 2005. – № 4 (13). – С. 63-69.
13. Коляка І. Студентський рух в Україні (кінець 80-х-початок 90-х рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 „Історія України” / І. Коляка. – К., 1994. – 24 с.
14. Корнієвський О., Якушик В. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні. – К.: Громада, 1997. – С. 43-44.
15. Литвин В. Молодёжные общественно-политические организации // Политика и время. – 1991. – № 3. – С. 53-58.
16. Мартинюк І. Проблеми життєвого самоопределення молодёжи. Опыт прикладного исследования. – К., 1993. – С. 58.
17. Масний О. Молодіжний рух і становлення студентських організацій України на сучасному етапі // Молодёжная политика: опыт, проблемы, перспективы : материалы международной научно-практической конф. [„Молодёжная политика: опыт, проблемы, перспективы”], (Киев, 26-27 ноября 1991 г.) [В 2-х ч.] / Укр. Научно-исследовательский институт проблем молодёжи. – К., 1992. – Ч. 2. – С. 47-50.
18. Матушек О. Вир: (про суспільно-політичну ситуацію у м. Львові) // Ранок. – 1990. – № 5. – С. 2.
19. Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива : Дослідження / В. Кулик, Т. Голобуцька, О. Голобуцький. – К. : Центр дослідження проблем громадянського суспільства, 2000. – 460 с.
20. Молодь України: для неї і про неї / Під ред. О. Балакіревої. – К.: УкрНДІ проблем молоді, 1993. – 106 с.
21. Молчанова М.В. Суспільно-політичне життя Донеччини (кінець 80-х – 90-і роки ХХ ст.) // Нові сторінки історії Донбасу: статті. – Кн. 11/ДонДУ; Голов. ред. З.Г. Лихолобова. – Донецьк, 2001. – С. 120-128.
22. Ольшанский Д.В. Неформалы: Групповой портрет в интерьере. – М. : Педагогика, 1990. – 192 с.
23. Якушик В. Современное государство переходного типа (теоретические и методологические аспекты): автореф. дис. д-ра полит. наук : спец. 23.00.02 „Политические науки” / В. Якушик. – К., 1992. – 38 с.
24. Єригін О. Особливості формування і діяльності студентських громадсько-політичних об'єднань в умовах становлення багатопартійності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.01 „Філософія” / О. Єригін. – Харків, 1993. – С. 12-13.